

עוזיאל פוקס
תלמודם של גאונים

אשכולות

סדרת מחקרים במדעי היהדות

בעריכת עמוס גאולה

תלמודם של גאונים

הוועדה האקדמית:

ירחמיאל ברודי • דוד הנשקה • שמחה עמנואל

עוזיאל פוקס

תלמודם של גאונים

יחסם של גאוני בבל לנוסח התלמוד הבבלי

האיגוד העולמי למדעי היהדות
WORLD UNION OF JEWISH STUDIES

המכללה האקדמית
הרצוג
רשות המחקר

לזכרו של הוראס דימרסיקו, טומס ריבר, ניו ג'רסי, ארה"ב
In Memory of Horace A. DeMarcico, Toms River, New Jersey, USA
באמצעות ועדת העזבונות – משרד הדתות

•
הספר יוצא לאור בסיוע
מועצת הפיס לתרבות ואמנות

עורך: עמוס גאולה
עריכת לשון: יעל גוילי וטל רייך
עיצוב גרפי: חוה זלצמן, PageUp
עיצוב העטיפה: מעין ארד
הדפסה וכריכה: דפוס ארט פלוס

© כל הזכויות שמורות
למכללה האקדמית הרצוג ולאגוד העולמי למדעי היהדות

ירושלים תשע"ז

מסת"ב 1-3-92115-965-978

תוכן העניינים

9	פתח דבר
13	פרק א: מבוא
13	גרסאות התלמוד של הגאונים בכתבי הראשונים
17	גרסאות הגאונים – תולדות המחקר
24	מאמוראים לגאונים
25	אמוראים, סבוראים וגאונים
	האם נותרו בספרות הגאונים שרידים מעריכה אחרת של
27	התלמוד הבבלי?
30	בין בבל לתפוצות והגעת התלמוד הבבלי לתפוצות
	פרק ב: ישיבות הגאונים – הרקע להיווצרות חילופי
34	גרסאות בתלמוד
35	ישיבות הגאונים – תיאורו של ר' נתן הבבלי
37	בעלי תפקידים בישיבה
43	דרכי לימוד
48	פרק ג: תלמוד על פה או תלמוד כתוב – עדותם של הגאונים
48	הדעות בעניין כתיבתה של התורה שבעל פה
51	שינון על פה בתקופת הגאונים – המציאות
55	שינון על פה כאידאולוגיה בתקופת הגאונים
57	המעבר מעל פה לכתב
59	כתבי יד קדומים של התורה שבעל פה
63	השימוש בספרי תלמוד בסוף תקופת הגאונים
69	בין גאונים לראשונים – המרת מונחי העל פה במונחי הכתב
72	הלימוד על פה ובכתב בתקופת הגאונים – מציאות ותפיסת עולם
77	'ואם ישנה אדם... אולי ישנה ככה ללמוד מן הכתב'
78	הסביבה התרבותית
80	כפל דרכי המסירה

82	נספח א: גמרא דבי רב ישי (אשי)
85	נספח ב: מעל פה לכתב – לשון נקייה
87	פרק ד: דיוני הגאונים בגרסאות התלמוד – אישים ומניעים
87	מתי החלו לעסוק בטקסט התלמודי?
89	סיבות ומניעים
90	תשובות לשאלות בענייני גרסה
94	דיונים טקסטואליים בתשובות הלכתיות ופרשניות
97	הדיונים בגרסאות התלמוד בחיבורי הגאונים
	פרק ה: דרכם של הגאונים בבירור גרסאות התלמוד – אפיוני
100	גרסאות וקני מידה להערכה
100	פרשנות כקנה מידה להערכת גרסאות
102	התאמה להלכה
102	הסברים להיווצרות גרסאות 'לא נכונות'
104	הסתמכות על מסורות ועל מקורות סמכות
	מסורת אישית ומסורת הישיבה 104 • חכמים ('רבוותא') 106 •
	'כל החכמים' 107 • 'רוב החכמים' 109 • חכמים קדמונים
	וחכמים 'דהשתא' 109 • חכמים דייקנים 110 • 'תנאים' 112 •
	'גרסנים' 113 • שימוש בספרי תלמוד 116
117	הגדרות ואפיונים
	'לישנא דיקא', 'לשון מדוקדק' 117 • 'טעות', 'שיבוש' 118 •
	'שיטפא' 120 • 'תרביצא' 122 • 'לישנא רויחא', 'לישנא
	קיטא' 124 • 'תרי לישני – חד טעמא' 126 • סורא
	ופומבדיתא 133 • ארץ ישראל ובבל 133
136	סיכום
140	פרק ו: יחס הגאונים לריבוי גרסאות בתלמוד
140	תיקון הגרסאות
141	האם ביקשו הגאונים לכפות את גרסאותיהם על חכמי התפוצות?
142	הכרה בגרסאות שונות
145	שילוב בין תיקון גרסאות לבין הכרה בהן
147	פרק ז: הגהת התלמוד בידי רב האי גאון
147	הגהות מפורשות

151	התנגדות להגהות
152	הגהות רה"ג בדברי הראשונים
	פרק ח: התלמוד בתקופת הגאונים – הדיונים הטקסטואליים של
154	הגאונים ומה שמעבר להם
155	מקומם המרכזי של רש"ג ורה"ג
158	ריבוי הגרסאות בתקופת הגאונים
159	יחס הגאונים לגרסאות השונות
160	שאלת 'גרסת הישיבות'
162	האם היו הבדלים בין גרסאות סורא לגרסאות פומבדיתא? טיבן של גרסאות הגאונים – גרסאות משומרות וקדומות או מעובדות ומאוחרות?
164	מעובדות ומאוחרות?
168	עדיפות ה'טעם' ותפיסת השפה של אחרוני הגאונים
170	תפיסת המסורת ושאלת סמכותו של התלמוד בעיני הגאונים
174	מלימוד על פה ללימוד מן הכתב
176	גרסאות הגאונים והשפעתן על מסורת הנוסח של התלמוד
179	מגאונים לראשונים

חלק ב

181	אוסף מקורות – דיוני הגאונים בגרסאות המשנה והתלמוד
183	מבוא
183	דרך הצגת המקורות
185	קשיים מתודולוגיים
188	תופעות טקסטואליות שבאות לידי ביטוי באוסף המקורות
196	רשימת הסימנים
	אוסף מקורות
	ברכות 197 • מועד 255 • נשים 355 • נזיקין 410 •
	קדשים וטהרות 483 • מובאות שלא על פי סדר התלמוד 497
501	נספח: ספקות, השערות לא מבוססות ושגיאות
515	ביבליוגרפיה
546	מפתחות